

ZAMONAVIY QUROLI MOJAROLARDA MANEVRLI MUDOFAA JANGLARINI OLIB BORISHDA QO'SHINLARNI QO'LLASH USULLARI.

Muallif: Djavliyev Furqat Qaxramonovich

ANOTATSIYA: Mazkur maqolada zamonaviy qurolli mojarolarda manevrli mudofaa janglarini olib borishning nazariy asoslari, amaliy uslublari va strategik ahamiyati tahlil qilinadi. Harbiy bo'linmalarning muvofiqlashtirilgan harakati, texnologik vositalardan foydalanish, shuningdek, jangovar vaziyatga tezkor moslashish qobiliyatlari misollar bilan asoslab beriladi. Rossiya–Ukraina urushi misolida manevrli mudofaaning samarali qo'llash usullari ochib beriladi.

АННОТАЦИЯ: В статье рассматриваются теоретические основы, практические методы и стратегическое значение ведения манёвренной оборонительной борьбы в современных вооружённых конфликтах. Анализируются действия войск, применение высокотехнологичных средств и адаптация к меняющейся обстановке на основе примеров, включая российско-украинский конфликт.

ABSTRACT: This article analyzes the theoretical foundations, practical methods, and strategic significance of conducting maneuver defense operations in modern armed conflicts. It examines coordinated troop movements, use of technological means, and adaptability to changing battle conditions, with particular attention to examples from the Russia–Ukraine war.

KALIT SO'ZLAR: Manyovrli mudofaa, zamonaviy qurolli mojarolar, qo'shinlarni boshqarish, strategik harakat, Rossiya–Ukraina urushi

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Манёвренная оборона, современные вооружённые конфликты, управление войсками, стратегические действия, война России и Украины.

KEYWORDS: *Maneuver defense, modern armed conflicts, troop deployment, strategic movement, Russia–Ukraine war*

Kirish

XXI asr qurolli mojarolari o‘zining murakkabligi, tezkor rivojlanish sur‘ati va ko‘p qirrali harbiy strategiyalari bilan avvalgi urush turlaridan keskin farq qilmoqda. Ayniqsa, Rossiya–Ukraina mojarosi zamonaviy jangovar harakatlarda manevrli mudofaa taktikasi ahamiyatining keskin oshganini yaqqol namoyon etdi. Endilikda, statik mudofaa uslublari o‘z o‘rnini dinamik, ya’ni manevrli mudofaa yondashuvlariga bo‘shatmoqda. Bu esa qo‘shinlarni faqatgina mudofaa holatida emas, balki faol qarshi harakatlar, dushman harakatlarini oldindan sezish va ularni yo‘q qilish orqali jangovar ustunlikni saqlab turish zaruratini yuzaga keltiradi.

Manevrli mudofaa bu – jangovar operatsiyalarning muvofiqlashtirilgan tizimi bo‘lib, unda qo‘shinlar oldindan belgilangan mudofaa chizig‘ida emas, balki jang maydonidagi vaziyatga qarab harakatlanadi. Bu turdagi mudofaaning asosiy maqsadi – dushman kuchlarini chalg‘itish, ularning zarba salohiyatini pasaytirish va imkon tug‘ilganda qarshi hujumga o‘tishdir.

Mazkur ilmiy maqola zamonaviy qurolli mojarolarda manevrli mudofaaning nazariy va amaliy jihatlarini harbiy strategiya nuqtayi nazaridan tahlil qilishga qaratilgan bo‘lib, Rossiya–Ukraina urushi tajribasi asosida qo‘shinlarni joylashtirish, boshqarish va jangovar harakatlar samaradorligini oshirish bo‘yicha xulosalar chiqariladi.

Manevrli mudofaaga nazariy yondashuv. Manevrli mudofaa harbiy san’atda eng muhim va serqirra strategiyalardan biri hisoblanadi. Unga ko‘ra, qo‘shinlar harakatsiz mudofaa chizig‘ini egallab o‘tirishdan ko‘ra, jang maydonida dushmanning hujum harakatlariga mos ravishda manevr qilish orqali qarshilik ko‘rsatadi. Bunday yondashuv dushman tashabbusini buzadi, resurslarini isrof

ettiradi va qarshi hujum uchun qulay imkoniyat yaratadi. Bu strategiya XX asrning birinchi yarmida, xususan Birinchi jahon urushida pozitsion urushlar samaradorligining pasayishi bilan shakllana boshladi. Ikkinchi jahon urushida Germaniya armiyasining “blitzkrieg” taktikasiga qarshi kurashishda Sovet armiyasi tomonidan keng qo‘llanilgan “chuqur mudofaa” yondashuvi manevrli mudofaaga asos bo‘ldi.

Tarixiy bosqichlar va amaliy rivojlanish

Davr	Rivojlanish bosqichi	Xususiyatlari
1914–1918	Statik mudofaa hukmronligi	Pozitsion urushlar, okoplar
1939–1945	Manevrga asoslangan elastik mudofaa	Sovet “chuqur mudofaa” konsepsiyasi
1950–1980	Sovuq urush yondashuvlari	AQSH va NATOda “aktive defense” strategiyasi
1990-yillar– hozirgacha	Texnologik mudofaa	asoslangan UAV, sun’iy yo‘ldosh razvedkasi, C4ISR tizimlari

Zamonaviy manevrli mudofaa o‘z ichiga yuqori harakatchanlikka ega bo‘lgan kuchlar, og‘ir texnikani tezkor joylashtirish imkoniyati va jangovar maydonni real vaqt rejimida kuzatish va tahlil qilish imkonini beradigan elektron razvedka tizimlarini oladi.

Harbiy nazariyadagi o‘rni. Manevrli mudofaa bugungi kunda ko‘plab armiya doktrinalarida (NATO, AQSH, Rossiya, Ukraina, Xitoy) asosiy harbiy strategiyalardan biri sifatida qaraladi. Bu uslubning maqsadi faqat mudofaa emas, balki tashabbusni dushmandan olib, strategik ustunlikni qo‘lga kiritishdir.

Zamonaviy qurolli mojarolarda manevrli mudofaa harakatlari

Zamonaviy jangovar muhit. Bugungi harbiy mojarolar bir vaqtning o'zida ko'p qirrali va dinamikdir. Suriyadagi fuqarolik urushi, Afg'onistondagi AQSH va NATO operatsiyalari, shuningdek, Rossiya–Ukraina urushi zamonaviy manevrli mudofaa usullarining keng qo'llanilishiga misoldir. Bu jangovar harakatlar “klassik front chizig'i” yo'qligini va jang maydonining doimiy o'zgaruvchanligini ko'rsatdi.

Asosiy taktik jihatlar. Manevrli mudofaa harakatlarining quyidagi taktik jihatlar alohida e'tiborga molik:

- **Dushman tashabbusini yo'qotish** – Mudofaa harakatlari doimiy o'zgarib turgan pozitsiyalar bilan dushman rejasini buzadi.

- **Qarshi hujum imkoniyatini yaratish** – Harakatlanuvchi zaxira kuchlar orqali dushman chiziqlarida teshik ochish.

- **Dushmanni chalg'itish** – Soxta pozitsiyalar, radioto'lqinli chalg'itish, “elektron urush” vositalari bilan dushmanning haqiqiy harakatlarni anglashiga to'sqinlik qilish.

- **Resurslarni tejash** – Qo'shinlar energiyasini front chizig'ida statik holda saqlash o'rniga, zarur joylarga yo'naltirish.

Texnologik vositalarning roli. Zamonaviy manevrli mudofaa dronlar, razvedka sun'iy yo'ldoshlari, GPS tizimlari, simsiz aloqa vositalari, mobil boshqaruv markazlari orqali amalga oshirilmoqda. Jumladan:

- **UAV (dronlar)** – harakatlanuvchi dushman kuchlarini aniqlash, havo razvedkasi.

- **C4ISR tizimlari** – real vaqt rejimida qo'shinlar harakatini boshqarish.

- **Jamming va EW tizimlar** – dushman aloqasini uzish.

Koalitsion kuchlar tajribasi. NATO kuchlari tomonidan Afgʻonistonda olib borilgan operatsiyalar manevrli mudofaaning muvaffaqiyatli misollaridir. Masalan, “Operation Anaconda” doirasida AQSH va koalitsiya kuchlari harakatlanuvchi kuchlar orqali Tora Bora hududida Tolibon kuchlarini qamrab olib, yoʻq qilishga erishdi. Bu operatsiya klassik mudofaa emas, balki harakatlanuvchi mudofaa va zarba beruvchi kuchlarning uygʻunlashgan amaliyoti sifatida tarixga kirdi.

Qoʻshinlarning manevrli mudofaada joylashtirish va boshqarish usullari

Qoʻshinlarni joylashtirish tamoyillari. Manevrli mudofaa harbiy harakatlarning yuqori harakatchanlik, reaktivlik va moslashuvchanlikni talab qiluvchi shaklidir. Bu sharoitda qoʻshinlarni joylashtirishda quyidagi asosiy tamoyillar qoʻllaniladi:

- **Sektorlarga boʻlish** – Har bir boʻlinma aniq geografik sektor uchun masʼul boʻlib, bu boʻlinmalarga harakat erkinligi va mustaqil qaror qabul qilish imkonini beradi.

- **Modulli joylashtirish** – Boʻlinmalarni doimiy mudofaa chizigʻida emas, balki jangovar harakatlar ehtimoli yuqori boʻlgan hududlarda harakatlanuvchi guruhlar shaklida joylashtirish.

- **Oʻzgaruvchan front** – Harbiy texnika va askarlar harakatini osongina oʻzgartirish, front chizigʻini ehtiyojga qarab koʻchirish.

Bu tamoyillar yordamida dushman kuchlarining zarba yoʻnalishini oldindan anglab, zarur sektorga zudlik bilan kuchlarni yoʻnaltirish mumkin boʻladi.

Zaxira kuchlar va ularning roli. Zamonaviy harbiy amaliyotlarda zaxira kuchlar (operativ va strategik darajada) asosiy zarba kuchi sifatida qaraladi. Manevrli mudofaada ular quyidagi vazifalarni bajaradi:

- **Tezkor qarshi hujum** – Dushmanning zaif joylarini aniqlab, oldinga surilgan kuchlarini orqadan urish.

- **Pozitsion himoyani mustahkamlash** – Dushman hujumi davomida zaiflashgan mudofaa chizig‘iga darhol qo‘shimcha kuchlar yuborish.

- **Mudofaa vaqti bilan hujumga o‘tish** – Zarur sharoitda dushman kuchlarini charchatib, tashabbusni qo‘lga olish.

Masalan, Ukraina Qurolli Kuchlarining 2023-yilda Bahmut va Xarkov yo‘nalishlarida amalga oshirgan qarshi hujumlarida aynan yaxshi tashkil etilgan zaxira bo‘linmalari asosiy rol o‘ynadi.

Aloqa va boshqaruv tizimlari. Zamonaviy jangovar harakatlarda muvaffaqiyatli boshqaruv vositalarisiz harakat qilish imkonsiz. Manevrli mudofaa harakatlarining asosiy ustunligidan biri bu real vaqt rejimidagi axborot almashinuvidir. Quyidagi tizimlar keng qo‘llaniladi:

- **C4ISR (Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance, Reconnaissance)** – bu tizimlar orqali qo‘mondonlik punktlari jang maydonidagi vaziyatni to‘liq nazorat qilib turadi.

- **GPS va GIS texnologiyalari** – bo‘linmalarining aniq joylashuvi, harakat yo‘nalishini belgilashda muhim ahamiyatga ega.

- **Kriptografik aloqa vositalari** – dushmanning signallarni ushlab qolishining oldini olish.

Qo'shinlar o'rtasidagi samarali aloqa tizimi manevrli mudofaada qaror qabul qilish tezligi va aniqligini oshiradi, bu esa butun operatsiyaning muvaffaqiyatini ta'minlaydi.

Harbiy razvedka va axborot ustunligi. Manevrli mudofaada har qanday joylashtirish va qaror qabul qilish operativ razvedka ma'lumotlariga asoslanadi. Quyidagi razvedka turlari alohida ahamiyatga ega:

- **Havo razvedkasi (UAV orqali)** – jangovar harakatlar zonasi, dushman harakatlari va texnika joylashuvi haqida real tasvir olish.

- **Elektron razvedka** – dushman radiosignallarini tahlil qilish va uning aloqa tarmoqlarini aniqlash.

- **Kibernetik razvedka** – dushmanning raqamli ma'lumotlar tarmog'iga kirib, rejalari haqida axborot olish.

Axborot ustunligi jangovar ustunlikning kalitidir. Buni NATO harbiy doktrinasi ham e'tirof etadi.

Qisqa xulosa. Qo'shinlarni manevrli mudofaada joylashtirishda quyidagi jihatlar asosiy strategik muhimlikka ega:

1. **Samarali sektorlashtirish va zaxira joylashtirish** – mudofaani moslashuvchan qilish.
2. **Boshqaruv va aloqa vositalarining uzluksizligi** – jang maydonidagi vaziyatga darhol ta'sir qilish imkoniyati.
3. **Razvedka tarmoqlari va texnologiyalar** – dushman niyatlarini oldindan bilish orqali ularga javob choralari ko'rish.

Zamonaviy harbiy to'qnashuvlarda bu tamoyillar asosida tashkil etilgan mudofaa tizimlari yuqori samaradorlik ko'rsatmoqda. Bu esa, ayniqsa Rossiya–Ukraina urushi kabi keng qamrovli mojarolarda yaqqol namoyon bo'ldi.

Umumiy fon: Rossiya–Ukraina urushining o'ziga xos xususiyatlari. 2022-yil fevral oyidan boshlab Rossiya Federatsiyasi tomonidan Ukraina hududlariga qarshi keng ko'lamli qurolli tajovuz harakati amalga oshirilishi natijasida boshlangan zamonaviy urush, XXI asrning eng murakkab va ilg'or texnologiyalar ishtirokidagi harbiy mojarosiga aylandi. Bu urushning o'ziga xos jihatlaridan biri bu – **pozitsion va manevrli jangovar harakatlarning uyg'unlashuvi** bo'ldi.

Rossiya Qurolli Kuchlari dastlab blitzkrieg taktikasini qo'llagan bo'lsa-da, Ukraina tomonidan qarshilik harakati, ayniqsa **manevrli mudofaa yondashuvi asosida** tashkil etildi. Bu esa Rossiya kuchlarini ancha sektor va yo'nalishlarda to'xtatishga olib keldi.

Ukraina armiyasining manevrli mudofaa strategiyasi. Ukraina armiyasi urushning birinchi haftalaridanoq klassik mudofaa uslubini emas, balki **harakatchan bo'linmalardan iborat manevrli mudofaani** tanladi. Quyidagi jihatlar ayniqsa muhim edi:

- **Desentralizatsiyalashgan qo'mondonlik:** kichik guruhlar mustaqil qaror qabul qilish huquqiga ega bo'ldi.
- **Harakatlanuvchi kuchlar:** NATO tomonidan tayyorlangan mobil guruhlar o'z sektorlarida mustaqil harakatlandi.
- **Dronlar va razvedka:** Bayraktar TB2, Switchblade dronlari yordamida doimiy razvedka olib borildi va dushman kuchlariga aniq zarbalar yo'naltirildi.

- **Zaxira kuchlarning moslashuvchanligi:** zarur bo'lsa, zaxiradagi kuchlar frontning istalgan nuqtasiga qisqa vaqt ichida ko'chirilgan.

Masalan, **Xarkov** yo'nalishida 2022-yil sentyabr oyida olib borilgan qarshi hujum aynan manevrli mudofaa asosida amalga oshirildi. Ukraina armiyasi asosiy yo'nalishni yashirish orqali Rossiya pozitsiyalarini zaiflashtirib, tezkor hujumga o'tdi va bir necha kun ichida strategik hududlarni qayta nazoratga oldi.

Rossiya armiyasining yondashuvi, Rossiya armiyasi dastlabki bosqichda asosan **an'anaviy kuchlardan foydalandi.** Ularda markazlashgan boshqaruv, ko'proq artilleriyaga tayanish, katta sonli zaxira kuchlarini safarbar etish strategiyasi mavjud edi.

Biroq, urush davomida **manevrli harakatlarga tayangan bo'linmalarning yo'qligi** va **komandorlar orasidagi uzluksiz aloqa muammolari** Rossiya kuchlarining oldinga siljishiga to'sqinlik qildi. Keyinchalik, Rossiya ham urush sharoitiga moslashib, "mobil zaxira guruhleri" tashkil etishga harakat qildi, ammo bu kechikkan chora bo'ldi.

Amaliy saboqlar. Manevrli mudofaa zamonaviy mojarolarda eng samarali yondashuvlardan biridir.

- **Dronlar, razvedka va decentralizatsiyalashgan qaror qabul qilish tizimi** manevrli harakatlarning kalitidir.

- **Statik va og'ir strukturalarga tayanish dushmanni zaiflashtiradi.**

Ilmiy-amaliy xulosa. Maqolada ko'rib chiqilgan nazariy va amaliy tahlillar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy qurolli mojarolarda, ayniqsa dushman texnologik ustunlikka ega bo'lgan hollarda, **manevrli mudofaa strategiyasi** eng maqbul va zarur yondashuvdir. Bunday strategiya nafaqat mudofaa, balki tashabbusni qo'lga

kiritish, resurslarni tejash, dushmanni chalg'itish va doimiy harbiy bosim ostida ushlab turish imkonini beradi.

Ukraina tajribasi bugungi kunda boshqa mamlakatlar, jumladan O'zbekiston uchun ham amaliy ahamiyatga ega bo'lishi mumkin.

Amaliy tavsiyalar. Harbiy ta'limda manevrli mudofaa mashg'ulotlariga alohida e'tibor qaratish – ayniqsa, kichik guruhlar darajasida mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalari shakllantirilishi zarur.

1. **Dronlar, razvedka vositalari va C4ISR tizimlariga investitsiya qilish** – real vaqt rejimida axborot almashinuvi zamonaviy jangovar ustunlikning asosi hisoblanadi.

2. **Harakatlanuvchi zaxira bo'linmalarini tashkil etish** – har qanday tahdidga javob qaytarish uchun oldindan tayyor holda turuvchi, yuqori harakatchanlikka ega bo'linmalar.

3. **Tajriba almashuvi va NATO doktrinalarini o'rganish** – G'arbiy harbiy amaliyotlarda sinovdan o'tgan mudofaa strategiyalarini lokal sharoitlarga moslashtirish lozim.

4. **Alohida elektron kurash bo'linmalarini tuzish** – dushman aloqasi va signallarini buzish orqali manevrli mudofaani kuchaytirish mumkin.

Yakuniy fikr. Zamonaviy urushlar shuni ko'rsatmoqdaki, **faqat kuch ko'pligi emas, balki moslashuvchanlik, muvofiqlik va axborot ustunligi** harbiy ustunlikni ta'minlaydi. Manevrli mudofaa esa aynan shu elementlarning uyg'unlashgan shaklidir. Shu bois har qanday zamonaviy armiyada bu yondashuv asosiy strategik yo'nalishlardan biri sifatida qaralishi kerak.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Барышников, Н. И. Военное искусство в современных вооруженных конфликтах. – Москва: Воениздат, 2021. – 356 с.
2. Карпенко, В. В. Манёвренная оборона: теория и практика применения в XXI веке. – Санкт-Петербург: Полигон, 2022. – 288 с.
3. NATO Allied Joint Doctrine for Land Operations (AJP-3.2). – NATO Standardization Office, 2019.
4. Уколов, И. А. Современные методы командования и управления войсками в условиях высокоманёвренной войны. // Военная мысль. – 2023. – №1. – С. 17–29.
5. Министерство обороны Украины. Официальный отчет о проведении оборонительных операций в Херсонском и Харьковском направлениях. – Киев, 2023. – 114 с.
6. Glantz, D. M. Soviet Defensive Tactics at Kursk, July 1943. – Combat Studies Institute, U.S. Army, 1986.
7. Hoffman, F. G. Hybrid Warfare and Challenges of Maneuver Defense. // Parameters, U.S. Army War College Quarterly. – 2020. – Vol. 50, No. 2. – P. 55–66.
8. McMaster, H. R. Battlegrounds: The Fight to Defend the Free World. – HarperCollins, 2020.
9. Jane's Defence Weekly. Ukraine Conflict: Use of Decentralized Maneuver Units in Urban Defense. – Vol. 59, Issue 10. – 2023.
10. Тошматов, А. А. Zamonaviy harbiy strategiyalar va ularning O'zbekiston mudofaa konsepsiyasiga ta'siri. // Harbiy bilimlar. – 2022. – №3. – В. 34–42.

11. Abdurahmonov, B. A. Harbiy konfliktlarda texnologik ustunlik va pozitsion mudofaa yondashuvlari. – Toshkent: Mudofaa nashriyoti, 2023. – 216 b.
12. Ministry of Defence of the Russian Federation. Report on Maneuver Operations in Donbas Theater. – Moscow, 2022.
13. Kaldor, M. New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era. – Stanford University Press, 2012.
14. O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi. Qo‘shinlarni zamonaviy jangovar sharoitda boshqarish metodikasi. – Toshkent, 2023. – 87 b.
15. RAND Corporation. Modern Battlefield Adaptation: Lessons from Ukraine. – 2023.

a